

2. Білімі: Әйелдер оқу орындарындағы оқытушылар құрамының едәуір бөлігін құрайды. Білім беруді дамыту және халықтың біліктілік деңгейін арттыру елдің экономикалық дамуына тікелей әсер етеді.

3. Медицина және денсаулық сақтау: әйелдер дәрігерлер, медбикелер, менеджерлер және зерттеушілер ретінде жұмыс істей отырып, денсаулық сақтау мен денсаулық сақтау саласына үлкен үлес қосады. Бұл халықтың денсаулығы мен өнімділігіне айтарлықтай әсер етеді.

4. IT саласы: соңғы жылдары әйелдер Ақпараттық технологиялар, бағдарламалау, деректерді талдау және жобаларды басқару салаларына көбірек енуде. Олардың қатысуы цифрлық экономиканың инновациялық өсуіне және дамуына ықпал етеді.

5. Кәсіпкерлік: әйелдер экономиканың әртүрлі сегменттерінде белсенді кәсіпкерлік қызметпен айналысады, жаңа идеяларды енгізеді, жұмыс орындарын ашады және экономикалық қызметтің алуан түрлілігіне ықпал етеді.

Осылайша, әйелдер белсенді қатысатын мамандықтар Қазақстан экономикасында маңызды рөл атқарады, тұрақты және инновациялық дамуға ықпал етеді деп болжауға болады.

Әдебиеттер

1. Burbyka M, Klochko A, Logvinenko M, et al. (2017) Separate aspects of legal regulation of women's labour rights. *International Journal of Law and Management* 59(2): 271–283. DOI: 10.1108/IJLMA-02-2016-0021.

2. Fuller S (2017) Segregation across workplaces and the motherhood wage gap: Why do mothers work in low-wage establishments? *Social Forces* 96(4): 1443–1476.

3. <https://stat.gov.kz/>

4. Husni L, Suryani A (2018) Legal protection for woman domestic workers based on the international convention. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues* 21(2): 1–7.

5. Ibraev ZG, Yerkebaeva NA, Mirzakulova BA, et al. (2017) Social rights, family and child guarantees in the context of the implementation of a new social course in the Republic of Kazakhstan. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues* 20(1): 1–8.

6. Khamzin AS, Khamzina ZA, Buribayev YA (2015) The decent work programme of Kazakhstan: social and labor rights protection from an institutional aspect of international law. *JE Asia & Int'l L* 8: 539.

7. Mukhamadiyeva GN, Kussainova AK, Baisalova GT, et al. (2017) Labour law of the modern Kazakhstan. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues* 20: 1–8.

Сейтбекова С.Е., Бекасыл А.А., 1 курс (Қарағанды Бөкетов университеті)
Ғылыми жетекші э.ғ.м., аға оқытушы Амиркулова М.Б.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СОҢҒЫ ЖЫЛДАРДАҒЫ ХАЛЫҚ САНЫНЫҢ ӨСУІ

Қоғам дамуының жаңа деңгейі демографиялық процесстерге әсер еткені соншалықты, 2009 жылғы ақпан айындағы екінші халық санағының қорытындылары бойынша адам саны алдыңғы жылдарға қарағанда 300 мың адамға кем. Оның ресми қорытындысы тек 2010 жылы 4 ақпанда Қазақстандық Госкомстат желісіне жарияланды. Қазақстан Республикасының тұңғыш президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы бойынша халықтың дамуына басым болатын факторларды, яғни адамның өмір сүруінің ұзақтығы, қауіпсіздігі және оның денсаулығы, қолжетімді медициналық қызметтерді атап өткен.

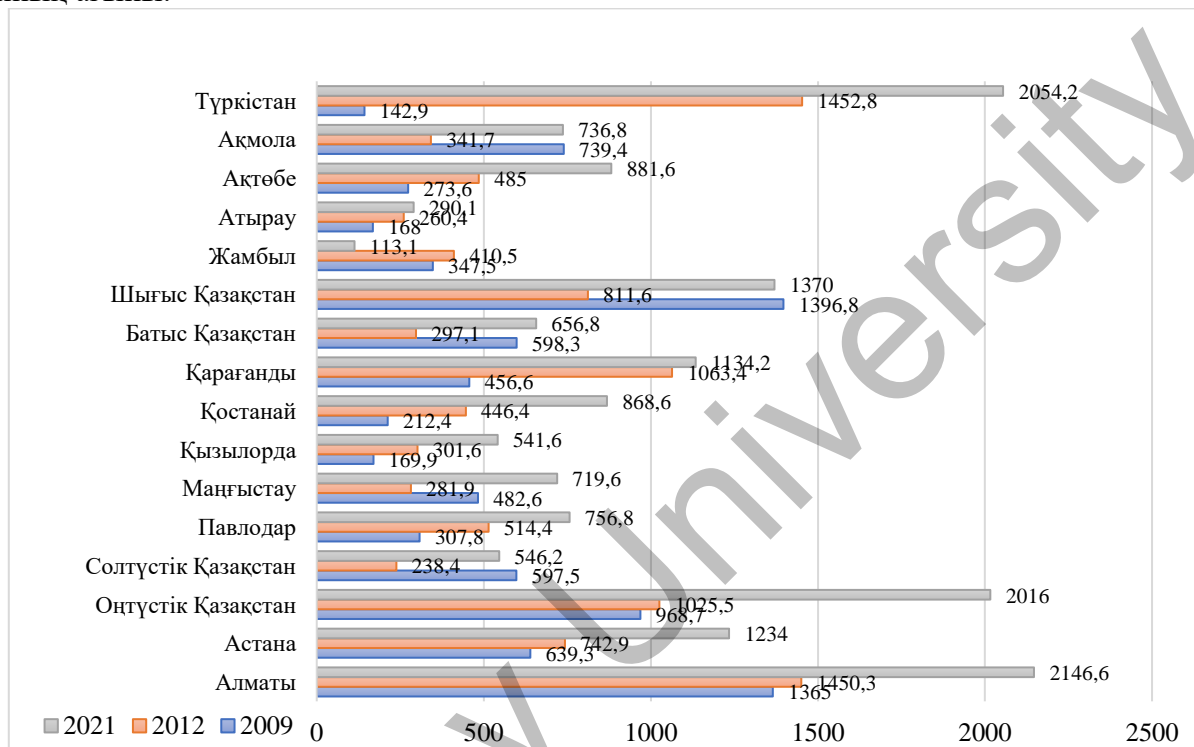
2021 жылға дейінгі Қазақстан халық санының өзгерісін есептеу үшін демографиялық зерттеу әдістерін қолдандық: демографиялық коэффициенттер әдісі, жас бойынша өлім кестесін жылжыту әдісі. Бұл ретте зерттеу объектілері мен субъектілері аумақтық негізде республиканың 14 облысының, Алматы және Астана қалаларының тұрғындары болды.

Қазақстан халқының 2009, 2012 және 2021 жылдардағы динамикасын қарастырайық (сурет 1).

Еліміздің солтүстік аймағында халық санының өсуі, ал оңтүстігінде азаюы байқалады. Сонымен, динамикаға сәйкес халық саны бойынша Қазақстан аймақтарын үш топқа бөлуге болады: тұрақты халық саны өсіп немесе керісінше кеміп отыратын, сондай-ақ алдыман халық саны азайып, кейін жоғарғы деңгей көрсететін аймақтар.

Бірінші топқа Атырау, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облысы, Астана және Алматы қалалары жатады. Мұндағы халықтың саны эволюция мен халықтың этникалық құрамына байланысты.

Екінші топқа Ақмола, Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Қостанай, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары кіреді. Халық санының азаюының басты себебі осы аймақтағы көші-қонның ағыны.

Сурет 1- Қазақстан халқының 2009, 2012 және 2021 жылдардағы динамикасы

Соңғы үшінші топқа Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Маңғыстау қалалары жатады. Қазақстан Республикасы бұл динамикалық қатарды әр санақ сайын қайталап отырады. Бұл жағдай алдыман елімізде көші-қон ағыны, бала туылу санының көрсеткішінің аздығы, оралмандардың өз елдеріне қайтуы себеп болды.

Еліміздің солтүстік аймағында халық санының өсуі, ал оңтүстігінде азаюы байқалады. Сонымен, динамикаға сәйкес халық саны бойынша Қазақстан аймақтарын үш топқа бөлуге болады: тұрақты халық саны өсіп немесе керісінше кеміп отыратын, сондай-ақ алдыман халық саны азайып, кейін жоғарғы деңгей көрсететін аймақтар.

Бірінші топқа Атырау, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облысы, Астана және Алматы қалалары жатады. Мұндағы халықтың саны эволюция мен халықтың этникалық құрамына байланысты.

Екінші топқа Ақмола, Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Қостанай, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары кіреді. Халық санының азаюының басты себебі осы аймақтағы көші-қонның ағыны.

Соңғы үшінші топқа Ақтөбе, Алматы, Жамбыл, Маңғыстау қалалары жатады. Қазақстан Республикасы бұл динамикалық қатарды әр санақ сайын қайталап отырады. Бұл жағдай алдыман елімізде көші-қон ағыны, бала туылу санының көрсеткішінің аздығы, оралмандардың өз елдеріне қайтуы себеп болды.

Ресми деректер бойынша, 2009 жылғы санақтан бері Қазақстан халқы 20% өсті. Тиісінше, 2021 жылғы 1 қыркүйектегі санақ қорытындысы бойынша халық саны 19186015 адамды

құрады. Үш өңірде халық саны 2 млн адамнан асты – Алматы (2 146 576) мен Түркістан облыстары (2 054 021) және Алматы қаласы (2 030 285). Бұл ретте санақ арасындағы кезеңде халықтың ең көп өсуі Астана қаласында – 2 есе (613 мыңнан 1234 мың адамға дейін), Шымкент қаласында 1,5 есе (730 мыңнан 1112,4 мың адамға дейін).

Динамикалық қатардың көрсетуі бойынша ұдайы халық саны артып немесе кеміп отыратын қалаларды байқай аламыз. Ұдайы халық саны артып отыратын қалалар саны басым. Олар: Түркістан, Ақтөбе, Атырау, Қарағанды, Қостанай, Қызылорда, Павлодар, Оңтүстік Қазақстан, Алматы және Астана. Популяция динамикасындағы айырмашылықтардың себептерін түсіндіретін барлық гипотезаларды келесі факторлармен түсіндіре аламыз: қоршаған ортаның әсерлері, генетикалық, әлеуметтік және адаптивті детерминанттар. Бұл факторлар бірін-бірі жоққа шығарады, әрі толықтырады да.

Қорытындылай келе, қазіргі уақытта Қазақстанда ерекше ірі урбандалған аудандар жоқ, алайда Республиканың нақты болашағы үлкен Алматы мен Түркістан агломерациясының қалыптасуы және Астананың одан әрі өсуі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Қазақстанның демографиялық жылнамалары Астана 2013. -840б.
2. Мл.Дадли, Л.Постон Халық саны және қоғам. Демографияға кіріспе.
3. Қазақстан халық санағының кейбір қорытындылары туралы [Электрондық ресурс]. – URL: <http://demoscope.ru>

Серик М., 4 курс (Карагандинский университет Букетова)

Научный руководитель – к.э.н. ассоциированный профессор Кабдыбай А.К.

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ ИЗДЕРЖЕК И ИХ ЗНАЧЕНИЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

«Остерегайтесь незначительных расходов; маленькая течь потопит большой корабль» – Бенджамин Франклин.

Зачастую люди обращают внимание отнюдь не на все свои затраты и расходы, что как и сказано в цитате приводит к истощению их бюджета. Так же и с предприятиями, всегда важно учитывать все свои расходы на предприятии, как большие, так и маленькие.

Значение затрат на предприятии всегда играет одну из ключевых ролей для успешного его существования. Первое, что приходит на ум когда речь идет о затратах это потребляемые ресурсы или деньги, которые нужно заплатить за товары и услуги.[1] Чтобы вести продуктивное управление на предприятии менеджерам нужны не просто затраты, а конкретная информация об издержках на что-либо, будь то продукция или её партия, услуга, оказываемая в банке клиенту, общественный проект, машино-часы. В данном случае под определением «что-либо» подразумевается объект учета затрат. Объект учета затрат по своей сути это некая деятельность, для которой производится её измерение и сбор.

Определение затрат в стоимостном выражении, калькулирование, осуществляется либо в рамках учетной системы, упорядоченный регулярный процесс, либо по требованию, к примеру происходит замена оборудования, соответственно происходит изменение и сбор затрат. Первый метод в отличие от второго будет более дорогостоящим, в связи с тем, что будет проводиться постоянно, но и результаты у первого метода будут более подробными.

Самым экономически эффективным подходом к составлению системы учета затрат является выделение типичных групп решений, к примеру это могут быть контроль за трудозатратами или же контроль за использованием материалов, кроме того стоит обратить внимание на выбор соответствующих этим группам объектов учета затрат, например продукт или цех.